

Hakemli Yazılar***Refereed Articles*****Batı'da Aydınlanma Süreci ve Bu Süreçte Belge ve Arşivler II: Fransız Devrimi ve Arşivciliğe Etkisi****The Enlightenment Period at the West and Records and Archives in This Period II: French Revolution and Effect to Archives****Özgür Külçü*****Öz**

Çalışmada genel olarak; arşivlerin toplumsal rolü, bu rolü ortaya çıkaran ve etkileyen etkenler ve genel olarak bu rolün geçmişten günümüze değişiminde gözlenen eğilimler yansıtılmaya çalışılmaktadır. Çalışmada çağdaş uygarlığın gelişiminde modern kurumların ve buna bağlı ilişkilerin değişimi, belirli bir kurum ve hizmet sektörü baz alınarak değerlendirilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, 1798 Fransız Devrimi ve ilgili sürecin arşivciliğe etkisi değerlendirilmekte, ilgili dönemde gerçekleşen sosyal değişimler ve bu değişimlerde arşivlerin rolü incelenmektedir.

* Özgür Külçü, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisidir; e-posta: kulcu@hacettepe.edu.tr

Abstract

This study aims to explore such issues as the social role of archives, how this role emerged and what factors impacted it, along with the change of social role of archives from the past to the present. By taking archives as a case in point, it discusses the role of modern institutions, and the change of subsequent relationship among them, in the development of the contemporary civilization. This part of the article covers from the period of 1789 French Revolution, and investigates the process of social transformation and the role of archives in this process throughout these periods

Anahtar Kelimeler:

Arşiv Tarihi, Arşiv Sosyolojisi, Aydınlanma ve Rönesans, Fransız Devrimi

Keywords:

Archival History, Archival Sociology, Enlightenment and Renaissance, French Revolution

Giriş

Arşivciliğin bir olgu olarak varlığını ve oluşumunu ortaya koyarken, onu oluşturan ilişkiler yumağını, örneğin bu ilişkileri etkileyen ekonomik hayatı ve daha da ayrıntıya inerek ekonomik ilişkilerin gelişimini sağlayan üretim ilişkilerindeki değişimi yansıtmak doğru bir yaklaşım olacaktır. Toplumsal bir olgu olarak arşivler, doğrudan toplumsal ilişkileri ve sosyal yapıyı da etkilemişlerdir. Çalışmanın ilk bölümünde; Aydınlanma ve Rönesans'ın etkili olduğu dönemler ile Fransız Devrimi sürecinde arşivler, bilimsel, ekonomik ve toplumsal hareketlerle etkileşim halinde değerlendirilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ise Fransız Devrimi, onu hazırlayan koşullar ve sonrasındaki süreçte arşivlerin ve arşivciliğin durumu, dönemi etkileyen diğer unsurlarla birlikte ele alınmaktadır.

Fransız Devrimi ve Bu Süreci Hazırlayan Koşullar

Çalışmanın ilk bölümünde ortaya koyduğumuz, Batı'da aydınlanma hareketinin başlangıcıyla birlikte görülen değişime ilişkin unsurlar, aslında Fransız Devrimi'ni ortaya çıkaran büyük değişime yol açacak basamaklar olarak değerlendirilebilir. Parçalardaki tekil değişimlerin bütünsel bir dönüşüme yol açması Fransız Devrimi'ni ortaya çıkarmıştır.

18. yüzyılın sonlarına gelinceye kadar Avrupa önemli değişimler yaşamış; hümanizm, Rönesans, reform ve bütünüyle aydınlanma felsefesinin hakimiyeti, bi-

limsel, teknik, toplumsal, iktisadi ve ticari gelişmeler/reformlarla yeni bir döneme girilmiştir. Temelini ekonomik ve ticari ilişkilerin değişiminin yönlendirdiği yeni çağda, bilimsel ve teknik gelişmeler yanında toplumsal ve felsefi açıdan da bu değişimleri gören, yani koşullara uygun yaklaşımlarla insanı ve doğayı açıklamaya çalışan düşünürler döneme ağırlığını koymuştur. Yine 1215 Magna Carta, 1626 Petition of Rights (Haklar Bildirgesi), 1688 Bill of Rights (Haklar Tasarısı), 1776 Amerikan Bağımsızlık Beyannamesi çerçevesinde birey ve toplum hayatının yeniden şekillenmesinin yasal alt yapısı oluşturulmuştur (Bilici 1995:63-64). Ancak tüm bu gelişmeler, bir ülkenin kendi toprakları içerisinde ekonomik, toplumsal, yönetsel, iktisadi ve hukuki dönüşümü bir bütün olarak ele almasına olanak verecek denli geniş ölçekli, evrensel yaklaşımlar haline dönüşmemiştir. Modern çağda bu dönüşümün 1789 Fransız Devrimi ile yaşandığı, üzerinde uzlaşılan bir olgudur. İngilizlerin endüstri alanında yaptığı atılımlara karşın, Fransızların siyaset ve ideoloji alanındaki hareketleri bu gelişmelerin altyapı unsuru olarak görülmektedir (Sarica 1983:17).

Bu gelişimi gözlemlemek için çok eski çağlara inmeye gerek yoktur. Tarih içerisinde 18. yüzyıl tek başına bile filozoflar yüzyılı olarak anılmaktadır. Tarih-tan sosyolojiye, siyaset biliminden doğa bilimlerine kadar her alanda düşünsel ve felsefi yoğunluk 18. yüzyıl düşünce adamlarının çerçevesinde yoğunlaşmıştır. Bu dönemde “insanın bilincinin malı” haline dönüştüğü dile getirilmektedir. Newton, Lagrence vb. pek çok doğa bilimcinin yanı sıra, kendilerini “fizyokratlar” olarak adlandıran iktisatçıların, aydınlanma felsefesi adıyla, önce İngiltere’de ardından Fransa’da, son olarak da Almanya’da dalga dalga yayılan, doğa bilimleriyle, toplumsal yaşamı, felsefeyle ekonomik yaşamı ilişkilendiren yeni bir dünya düzeninin oluşturulduğu görülmektedir (Sarica 1983:17-24). Montesquieu, J.J. Rousseau bu değişimin sözcüleri olmuşlardır. Montesquieu ile despotluğu önlemek, özgürlüğü sağlamak için kuvvetler ayrılığının, yani yasama, yürütme ve yargının birbirinden ayrılması; J.J. Rousseau ile egemenliğin halka ait olduğu ve bunun kimseye devredilemeyeceği düşüncesi, sadece düşünce adamlarının değil genel idarenin de benimsediği, kabul edilmesi zorunlu ve gerekli değişimler olarak görülmeye başlanmıştır (Sarica 1983:29)

VII. yüzyılda Descartes, Leibniz, Kepler, Harvey vb. pek çok diğer felsefeci ve bilim adamı, yaşamın hemen hemen her alanına ilişkin bilimin ışığında doğruları yayacak güce kavuşmuşlardır. Bu döneme kadar bilim adamlarının çoğu, fizikten matematiğe, felsefeden astronomiye pek çok alanda çalışmalar yapmışlardır. Ancak 18. yüzyılla birlikte artık uzmanlaşma ve belirli konularda daha derinliğine düşünceler geliştirme gerekliliğine paralel olarak, gereksinimlere ve koşullara uyumlu yaklaşımlar ağırlıklı olarak benimsenmeye başlamıştır. Sosyal bilimlerden iktisatçılara, fen bilimlerinden matematiğe kadar pek çok alanda bu uzmanlaşmanın izlerini bulmak mümkündür. Örneğin 1784’de buharlı makineyi icat eden James Watt’ın (Hobsbawn 1998:40) iyi bir düşünür olduğunu hiç kim-

se iddia etmemiştir. Diğer yandan devletle vatandaş arasındaki ilişkinin belirlenmesinde de değişimler söz konusudur. Machievelli'nin söyleviden verilen şu alıntı durumu açıklamaya yeterlidir. "Devletlerin amacı, insanları öbür dünyaya hazırlamak değil, ülkeleri için dövüşmeye ve can vermeye hazır dimdik yurttaşlar haline getirmektir" diyen düşünür (Altuntaş 1997:21), artık milliyetçilik olgusunun da toplumun tüm kesimlerini içine alan bir anlayış olarak benimsenmesi gerektiğini anlatmaya çalışmaktadır.

1700'lerle birlikte Avrupa'da gelişimin ağırlıklı olarak iki ülkenin omuzlarında olduğu dile getirilmektedir. İngiltere'nin güçlü bir ekonomiye sahip olması, rakiplerinin pazarını ele geçirecek saldırgan bir devlet oluşu ve kolonileşmesiyle birlikte, sanayi devriminin başlamasında etkili rol oynadığından söz edilmektedir. Fransa da yeni döneme ticaret ve sanayide güçlenerek girmiştir (Hobsbawn 1998:40).

18. yüzyılda Fransa'da ticaret ve sanayide belirgin bir artış olmuştur. 1716-1789 tarihleri arasında ticaret 4 misli artmıştır. 1716-1787 arası mamul malların ihracatı %221, bütün ihracat ise %298 artmıştır. Sanayi için gerekli hammadde-lerin ihracattaki payı %12'den %42'ye yükselmiştir. Bu durum burjuvazinin güçlenmesi ve sınıfsal gelişimin yönetime yansıtılması gereğini ortaya çıkarmıştır. Köylülere toprak dağıtılmış (serbest köylüler sınıfı oluşmuştur), ancak gerek İngiltere'yle ticari rekabet, gerekse yaşanan uzun dönemli savaşların etkisiyle halka ağır vergiler yüklenmiştir (Soubol 1969:38-41).

Fransa, Devrim öncesinde gerek toplumsal yapı, gerek ticari ve ekonomik güç, gerekse idari açıdan büyük dönüşüme hazır görülmektedir. 1770'de taşra teşkilatlarına yerel yönetim hakkının tanınması, halkın yönetime ısınmasına yol açmıştır. Yükselen burjuvazi gereksinimlerini karşılayamayan uygulamaları ortadan kaldırmak için uzun dönemdir bir yol aramaktadır. Tek başına önemli değişimleri gerçekleştirmesinin imkansız olduğunun farkına varan burjuvazi yeni yollar aramaktadır. Kral ve soyluların, böyle bir dönüşümde kaybedecekleri konumlarının endişesiyle, bu sınıflardan gelen talepleri gönüllü olarak desteklemeleri mümkün görülmemektedir. Geriye sadece köylüler kalmaktadır. Üstelik uzun dönemdir ağır vergiler altında ezilen köylüler de bir şekilde seslerini duyuracak kanal arayışı içerisinde-lerdir. Yine XVI. Louis'in (1771-1792) oldukça pasif kişiliği ve kraliçe Marie Antoinette'nin döneme göre aydın düşünceli oluşu ve yönetimdeki etkin yapısı sonucu, burjuvazi halihazırda oldukça önemli imtiyazlara sahip olmuştur. Geriye sadece ihtilal ve yeniden yapılanmaya yönelik halk hareketi kalmaktadır. Bu da 15 Haziran 1789'da büyük bir ayaklanma sonucu parlamento ve Versailles Sarayı'nın işgaliyle gerçekleşmiştir (Lewis 1999:2-3).

Fransız Devrimi'nin Getirdikleri

1789 Fransız Devrimi'nin getirdiği en önemli ilkeler arasında özgürlük, güvenirlik, baskıya karşı direnme ve mülkiyet hakkının yasalar karşısında güvence altına alınması yer almaktadır. Mülkiyet hakkı, özellikle önem taşımaktadır ve devrimin burjuvaziye sağladığı en önemli avantajlardan birini oluşturmaktadır. Yine özgürlük ve buna bağlı olarak serbest girişimciliğin, hem halk açısından hem de ticaret ve ekonomiyi elinde tutan kesimler için farklı anlamları söz konusu olmuştur (Sarica 1983:16). Devrimle birlikte, onunla aynı yılda yayımlanan İnsan Hakları Beyannamesi de, Fransız tarihi kadar dünya tarihi açısından da oldukça önemli görülmektedir. Devlet artık vatandaşlarına karşı da sorumluluklarını ve bu sorumlulukların durumsal değil, önceden belirlenmiş ilkeler çerçevesinde sürekliliği olduğu kabul etmiş; bu durum yasal olarak da güvence altına alınmıştır. “Messidor Yasaları” olarak bilinen ve 37 maddeden oluşan İnsan Hakları Beyannamesi'nin birkaç maddesi, etkileri bakımından önemli olduğundan burada verilecektir :

M10: Genel düzeni bozmadığı taktirde, hiç kimse düşüncelerinden dolayı rahatsız edilemez.

M11: Düşüncelerini özgürce ifade etmek ve yaymak insanın en kutsal haklarından birisidir.

M15: Toplum, genel olarak kamu görevlileri ve idareden hesap sorma hakkına sahiptir.

M19: Her şahıs düşünme ve düşüncelerini serbestçe ifade etme hakkına sahiptir. Bu da düşünce ve ifade özgürlüğünün kısıtlanmamasını ve dolayısıyla kişinin özgürce ve sınırsızca araştırma, bilgi edinme, bu bilgi ve düşüncelerini serbestçe ve her türlü yolla yayabilmesini içerir (Bilici 1995:65).

İhtilalden sonra 26 Ağustos 1789'da kabul edilen Fransız Anayasası'nın giriş kısmını İnsan Hakları Beyannamesi oluşturmuştur. Fransız Devrimi ile olgunlaşan yeni düzen anlayışına “liberalizm hareketi” adı verilmiştir. Kişi, toplum ve devlet hayatı belirli ilkeler çerçevesinde güvence altına alınmıştır. Ancak sadece varlığa sahip olanların, belirli bir miktarın üzerinde vergi ödeyenlerin seçtiği yasa meclisi, en yüksek güce sahip devlet organı olmuştur. Ülke 83 ile bölünmüş ve yerel yönetimler teşkilatlandırılmıştır (30.000'in üzerinde ilçe teşkilatı örgütlenmiştir). Diğer yandan devrimle birlikte din adamlarının devletten maaş alan memurlara dönüştürülmesi dikkat çekici bir gelişmedir. Böylece din devletin bir organı haline getirilmiştir. Yine din görevlilerinin diğer kamu görevlileri gibi seçimle işbaşına getirilmesi yasalarla belirlenmiş, böylece kilisenin ve ruhban sınıfının otoritesi bütünüyle ortadan kaldırılmıştır (Altuntaş 1997:48-51). Fransız Devrimi ile dünyanın birçok yerinde liberal ve radikal demokrat siyaset tartışma

konusu olmaya başlamıştır. Pek çok ülkeye hukuk kurallarını, yerel idareyi, bilimsel ve teknik örgütlenme modelini, metrik ölçüm sistemlerini Fransa getirmiştir. 1789 Fransız Devrimi kitlesel nitelikte ender devrimlerden biri olarak tarihe geçmiştir. Dünyayı etkileme özelliğiyle de ilgi çekici görülmektedir. 1848'de İngiltere'de olgunlaşan Sanayi Devrimi'nin yapısal ve ideolojik unsurlarını, Fransız Devrimi doğrudan etkilemiştir (Hobsbawn 1998:63-64).

Fransız Devrimi'nin Arşivlere ve Arşivciliğe Etkisi

1789 Fransız Devrimi arşivler arşivcilik açısından da bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Devrimle birlikte gündeme gelen ulusal devlet anlayışı ve buna bağlı olarak ulusal arşivin kurulmasıyla, belgelerin yeni kurumsal yapılar için vazgeçilmez bir iletişim ve doğrulama aracı oluşu, bu değişimin sonuçları olmuştur. Yeni hizmet sektörlerinde kurumsal yapılar, artan ve çeşitlenen örgütler, yönetim alanında da uzmanlaşmaya gidilmesine yol açmıştır. Yeni toplumsal ve idari yapıya paralel olarak belgelere bakış açısının, ele alınış biçiminin değişimi, belgelerin sadece yönetim ve devlet hayatına ilişkin yürütülen çalışmaları koruma değil, toplumsal ve kurumsal amaçlar doğrultusunda da üretilip kullanılması gündeme getirmiştir. Bu yeni yaklaşımlar doğrudan yasalara da yansımıştır

Ancak bu sürece kadar 17. ve 18. yüzyıllar boyunca arşivcilik alanında belirgin gelişmeler söz konusu olmuştur. Axel Ovenstierna üst düzey bir devlet görevlisi olarak İsveç arşivleri için bir yasal düzenleme çalışması gerçekleştirmiştir. Yine Baldossare Bonifica'nın "De Archives" adıyla hazırladığı kitabı 1632'de yayımlanmıştır. Bonifica'nın çalışma arkadaşlarından Albertino Barisoni'nin 1620 yılında yazdığı "De Archives Cammentaria" ancak 1727 tarihinde yayımlanabilmiştir. Çalışma, dönemine ilişkin arşivcilik alanında en önemli düzenleme ilkelerini belirleyen eser olarak tarihe geçmiştir. Gerek Bonifica gerekse Barisoni'nin ve daha önce Bacon'un üzerinde yoğunlaştıkları asıl nokta ulusal bir arşiv kurma çabası olmuştur. Arşivlerin birleştirilmesine yönelik artan çabaya rağmen, Avrupa'da ve güçlü bir arşiv geleneği olan Uzakdoğu'da bu dönemde arşivler, merkezi olmayan depolardan oluşmaktadır. Arşiv belgeleri çeşitli arşiv depolarına yayılmış durumdadır. Monarşiler kendi belgelerinin yanı sıra yeni oluşan kurumsal yapılara ait belgeleri de saklamaktadırlar. Ancak arşivler hala basit düzeyde organize edilmektedirler. Merkezi arşiv sistemlerinin olmayışı ve ulaşım zorluklarından dolayı araştırmacılar tarihi belgelere ulaşmakta büyük oranda zorluk çekmektedirler. Bununla birlikte arşiv materyallerine erişim de çoğunlukla oldukça sınırlı tutulmaktadır. Bu dönemde arşivlerde yer alan belgeler monarşiye ait kabul edilmiştir.

Ulusal arşiv boyutunda olmasa bile merkezi arşivlerin Avrupa'da 1700'lü yıllarla birlikte görülmeye başlandığı bilinmektedir. 1705'de başlayıp 1713'de biten

Hannover'deki arşiv binası, farklı bölgelere ait belgeleri depolamak amacıyla kurulmuştur. Yine Avusturya'da 1749'den 1762'ye kadar, dışişleri yasalarına ait belgeler Haus-Hof ve Statsarhive'de toplamıştır. 1784'de İskoçya Kayıt Evi oluşturulmuştur (Posner 1984:3-4). Paris parlamentosuna ait kayıtların 1254 yılında 1789 tarihine kadar düzenli olarak tutulduğu dile getirilmektedir (Bilici 1995:8). Ancak bütününde Fransız Devrimi'ne kadar ulusal anlamda arşiv ve arşivciliğin ele alınmadığı görülmektedir.

Fransa için de devrime kadar dağınık arşivler söz konusudur. Sadece Paris'te 1782'de 405 arşiv deposunun var olduğundan söz edilmektedir (Posner 1984:5). Yine 1772'de yapılan bir anketle, Fransa içerisinde toplam 5700 arşiv deposunun var olduğu saptanmıştır (Bilici 1995:82)

Ancak Fransız Devrimi, arşiv idaresinde yeni bir dönem başlatmıştır. Fransız cumhuriyetçiliği, ulusal boyutta arşiv hizmetlerinin oluşturulması gerekliliğini de ortaya koymuştur. Fransa ve zamanla diğer Avrupa devletleri kendi vatandaşlarına ait belgeleri koruma ve saklama sorumluluğunu kavramışlardır. Devlete ait kurumlarda yer alan belgelere kişisel erişim (public access) başlamış ve arşivler yasal olarak tüm vatandaşlara belirli kurallar çerçevesinde açılmıştır. Fransız Devrimi; ulusal kültürün korunması ve sağlıklı devlet işleyişinin sağlanmasında kamu arşivlerinin (public archives) vazgeçilmez bir unsur olduğunun anlaşılmasında dönem noktasını oluşturmuştur. 1789'da kurulan Fransız Ulusal Meclisi, parlamento belgelerinin yerleştirildiği bir ulusal arşivi (Archives Nationales) kendi kuruluşuyla aynı yılda oluşturmuştur (Bradsher 1994:24-25). 9 Temmuz 1789'da kurulan Fransız Ulusal Arşivi, parlamento ait toplantı tutanakları, meclisin aldığı kararlar ve yayımladığı kanunlar vb. arşiv malzemelerinden oluşan ilk koleksiyon nüvesiyle oluşturulmuştur. Zamanla eski rejime ait belgeler de koleksiyona eklenmiştir. Paris Meclisi ve kiliseye ait belgelerle koleksiyonu zenginleşmiştir. 25 Haziran 1794'de alınan bir kararname ile; devlet teşkilatı içerisinde yer alan belgeler, noterlik ve çeşitli özel kuruluşlara ait arşiv birimlerindeki belgelerin, güncel kullanımlarının ardından ulusal arşive aktarılması kararlaştırılmıştır (Bazin 1995:20-21)

Toplunun tüm kesimlerini içine alan demokrasi anlayışı, bunu doğrudan savunan kişiler ticaret ve ekonomiyi yönlendiren kişiler de olsa, demokrasinin tüm yurttaşlara verilen bir hak olarak kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur. Yeni oluşumun, kendi varoluş nedenlerini ortaya koyan belgesel dokümanlara olan ilgisi söz konusudur. Nasıl bir gelişim sürecinden geçerek böyle bir yapılanmaya ulaşıldığını ortaya koymak için belgeler özenle saklanmış ve uzmanların denetiminde tasnife tabi tutulmuştur. Fransızlar, belgelerin insanların hak ve hürriyetlerini koruyan araçlar olduğunu ortaya koyan bir yaklaşımı da benimsemişlerdir. Böylece ulusal belgesel yapıyı korumak, bir devletin asli sorumluluklarından biri haline dönüşmüştür. Bunun kadar önemli bir diğer nokta da, genel olarak halka dayalı olarak kurulan yönetimin, devlete ait birimler tarafından üretilen ya da

korunan belgelerin doğrudan toplumun malı olduğu gerçeğiyle halka açmasıdır. Bu örnek yaklaşım pek çok batı ülkesi tarafından da zamanla benimsenmiş ve uygulamaya geçirilmiştir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde bu nosyon, korunan belgelere halkın erişiminin sağlanmasında, önceden belirlenmiş standartların oluşturulmasıyla daha da geliştirilmiştir (O'toole 1990:29-30).

Fransa'da ulusal boyutta kamu arşiv idaresinin gelişimine paralel, bölgesel nitelikte arşiv depoları da, özellikle yeni oluşturulan kamu idari yapısı içerisinde tanımlanmaya başlamıştır. 1796'da oluşturulan bir yasaya dayanılarak, ulusal arşivlerle kamu arşivleri arasındaki organik ilişkiler belirlenmiştir. 26 Ekim 1796 yürürlüğe giren Yasa, aynı zamanda tüm resmi belgelerin güncelliğini kaybetmesiyle birlikte ulusal arşivde merkezi olarak korunması ve hizmete sunulmasına ilişkin mevzuat değişikliklerini de içermektedir. Yerel, bölgesel ve merkezi olarak saklanacak belgelere ilişkin organik düzenleme fikri, bu dönemde ortaya çıkmıştır (Posner 1984:4). Yerel arşivlerin önemli uzantılarından olan belediyelere ait organize arşiv depoları da, Fransızların dünya arşivciliğine kazandırdıkları bir diğer önemli unsurdur. Fransa'da 1800-1814 tarihleri içerisinde bütün taşra teşkilatlarının arşivleri oluşturulmuş ve dünyada ilk arşiv tüzüğü 1842'de Belediye Arşiv Tüzüğü olara çıkmış, yine ilk Hastane Arşiv Tüzüğü 1854'de Fransa'da çıkarılmıştır (Bilici 1995:8).

Devrimin ilk yıllarında feodal döneme ait belgelerin büyük bir çoğunluğu imha edilmiştir. O dönemde bakanlık yapan Garat'ın, arşivist Lillie'ye verdiği tavsiyede, "Gotik el yazmalarına dayalı tüm eski dokümanlar, feodal yasaların bir uzantısıdır ve onun devamından başka bir şeye yaramaz ve bundan dolayı tereddütsüz yakılmalıdır" ifadesi dikkat çekicidir. Ancak devrimin ilk yıllarına ait bu ateşli sözler, ihtilalin kendi şartlarının zamanla değişimine paralel olarak değişmiştir. Devlet sadece kendi dönemindeki yazılı kültürü kayıtları korunmasına değil, geçmişin kültüre ait belgeleri de koruma altına almaya yönelmiştir (Posner 1984:5).

Fransız Devrimiyle birlikte arşiv alanında gözlenen bir diğer değişim, İnsan Hakları Beyannamesi'nin 37. maddesinde de açıkça belirtilen arşivlerin şeffaflaştırılmasıdır. İlgili maddede, "Tüm yurttaşlar her arşiv deposuna kısıntısız erişim hakkına sahiptir" ifadesi yer almaktadır. Bu maddeyle, yasal olarak arşivler halkın kullanımına açılmıştır (Posner 1984:5).

Bu düşünce 19. ve 20. yüzyılda arşivlere bakış açısındaki değişimin de temelini oluşturmuştur. Pek çok ülke Fransız arşiv sisteminden ve kurumsal teşkilat yapısından etkilenecek kendi arşiv ve buna bağlı kurumsal altyapılarını oluşturmuşlardır. Almanya'da Allegmen Rijkarchif, Belçika'da Archives Générales du Royaume merkezi arşivler olarak, Fransız geleneğinden esinlenerek kurulmuştur. Batı Avrupa devletleri başta bakanlıklar olmak üzere, teşkilat yapıları içerisinde, kendi arşiv alt yapılarını oluşturmuşlardır. Zamanla bu arşivler birleştirilerek ulu-

sal arşivlere dönüştürülmüştür. Örneğin İngiltere'de yerel olarak hizmet veren Public Records Office'ler ve mahkeme tutanaklarının yer aldığı Master of Rolls Office'lerin kaynakları Chancery Bürosu'nun tarihi ile yakından ilintilidir. (Posner 1985:6).

Fransız Devrimi sonrasında yerel yönetim alanında ademi merkeziyetçi olarak gerçekleştirilen yeni teşkilat yapısı, arşivleri de doğrudan etkilemiştir. Arşivler yerel dünyanın temel zenginliklerinden birisi olarak görüldüğünden; günlük iş akışı içerisinde belgeleri üretmek, ilgili alanlarda kullanmak ve korumak, üniversitelerle işbirliği yapmak, bölge ve şehirlerin tarihi zenginliklerini ortaya çıkarmak, yayınlar yapmak, sergi ve konferanslar düzenlemek yoluyla bu zenginliği ortaya çıkarmak yerel arşivlerin sorumlulukları arasına girmiştir (Bilici 1995:88).

Arşivlerin bir ulusal kültür mirası olarak algılanmasıyla, siyasal açıdan değeri de yükselmiştir. Örneğin Napolyon; Hollanda, İspanya, Almanya ve İtalya'yı işgalinin hemen ardında bu yerlere ait belgeleri kendi ulusal arşivine katmıştır. Napolyon, "Birleşik Avrupa" düşünüy, ele geçirdiği yerlere ait kültürel unsurların önemli bir parçasını oluşturan dokümanter kayıtları toplayarak gerçekleştirebileceğine inanmıştır. Ele geçirilen yerlerin daha rahat yönetilmesinde, ilgili yerlerde o ana kadar yürütülen her türlü resmi işlemi belgeleyen kayıtların kontrol altına alınması, sanırım oldukça önemlidir. Napolyon'un "Birleşik Avrupa" düşü, 1814 yılında tahttan düşmesiyle ortadan kalkmış ve ülke tekrar demokrasiye yönelmiştir (Posner 1985: 6). Ulusal kültürü yağmalamak ve stratejik bilgileri ele geçirmek için arşiv kaynaklarına yönelmesi anlayışı sadece Napolyon'a ait değildir. Dünya tarihi eski dönemlerden yakın dönemlere kadar benzer uygulamalarla doludur. Örneğin 1296-1651 yılları arasında İskoçya'ya ait arşiv kaynakları İngilizlerce yağmalanmıştır. Daha güncel bir örnek olarak II. Dünya Savaşı'nda Japonların Hong Kong arşivlerini yağmalamaları verilebilir (Bazin 1995:28). Bu örneklerde dikkati çeken bir diğer olgu, belgesel kayıtları yağmalanan ülkelerle yağmalayan ülkelerin, belirli bir ortak geçmişe sahip olması ya da öyle olduğunun düşünülmesidir.

Fransız Devrimi'nin ortaya koyduğu bir diğer sonuç da, milliyetçiliğin yükselişi olmuştur. Milliyetçiliğin etkisinde kaldığı dile getirilen 19. yüzyıl Avrupası'nda, tarihe dayalı bilimsel araştırmalar (historical scholarship) hızla artmıştır. Tarihe ve ulusal değerlere yönelik araştırmalar, arşivciliğin profesyonel bir disiplin olarak gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Yine özel kurum arşivleri, Fransız Ulusal Arşivi'nin kurulmasının ardından, onu model alarak mevcut arşiv geleneğinin dışında yeni açılımlar yaratarak oluşturulmaya başlanmıştır. 19. yüzyıl Fransız arşiv geleneğinden etkilenecek pek çok batı ülkesinin kendi ulusal arşivlerini kurmaya başlamıştır. 1809'da İsveç Ulusal Arşivi'nin kurulmasının ardından, bunu örnek alarak, Finlandiya Ulusal Arşivi kurulmuş, ardından 1814'de Norveç Ulusal Arşivi ve 1848'de Danimarka Ulusal Arşivi oluşturulmuştur. Bel-

çika'da ulusal arşiv (Archives Generales du Royaume) bu dönemde kurulmuştur (Bradsher 1994:28). 1818'de İtalya Kraliyet Arşivi, 1843'de Sicilya'da bir merkezi arşiv kurulmuştur. İngiltere, İsveç ve Prusya ulusal arşivlerini, bakanlıklarda ve mahkemelerde yer alan belgeleri birleştirmek yoluyla oluşturmuşlardır. İngiltere'de 1838 yılında parlamentonun kabul ettiği İngiliz Ulusal Arşivi (Public Records Office)'in kurulmasına ilişkin kanunla, İngiliz Ulusal Arşivi kurulmuştur. Bu kanunla merkezi hükümete ait tüm resmi belgeler koruma altına alınmıştır. 1800-1837 tarihleri arasında altı parlamento komitesinin, ülkenin resmi belgelerinin uygun şekilde korunmasının gerçekleşmediği endişesini dile getiren raporlarının ardından, İngiliz Ulusal Arşivi'nin kurulması kararlaştırılmıştır. 1834 yangınında Westminster'deki sarayda yer alan Avam Kamarası'na (House of Common) ait belgelerin çoğunun yok olması, ulusal arşivin kurulmasına ve belgelerin korunaklı bir ortamda uygun bir şekilde saklanmasına duyulan ilginin artışının bir diğer nedeni olmuştur. İngiliz Ulusal Arşivi'nin hizmetlerinde dönüm noktası oluşturan gelişme, 1851 tarihinde beş yılını tamamlayan monarşiye ait belgelerin ulusal arşive getirilmesine ilişkin kanunun çıkarılması olmuştur. İsveç ve pek çok batı ülkesinde ulusal arşivler, yüksek mahkemelerde yer alan kayıtlar nüve kabul edilerek oluşturulmuştur. 1618'de Riksarkin Mahkemesi belgelerinin bulundurulduğu arşivlerin kurulduğu İsveç'de, 19. yüzyılın ortalarında devlete ait diğer birimlerin kayıtları da toplanarak ulusal arşiv oluşturulmuştur (Posner 1994:6). Hindistan'da ulusal arşiv 1891'de İngilizler tarafından oluşturulmuştur. Endonezya'da ise 1892 yılında ulusal arşiv kurulmuştur. Güney Amerika'da Arjantin ulusal arşivini 1821 yılında oluşturmuştur. Kuzey Amerika'da Kanada'da Provincial Archives of Nova Scotia 1857 yılında, Kanada Ulusal Arşivi ise 1872 yılında kurulmuştur (Bradsher 1994:26-27).

Amerika Birleşik Devletleri'nde yükselen yurtseverlik bilinci, tarihi belgelerin korunmasına duyula ilgiyi artırmıştır. Massachusetts Tarih Derneği (Massachusetts Historical Society)'nin 1791'de kurulmasının ardından geçen 60 yıllık süreçte 200'ün üzerinde ülke çapında yerel ve bölgesel dernekler kurulmuştur. Henüz ulusal boyutta bir devlet ya da oluşum söz konusu değilken, bu dernekler kendi bölgelerinde bulunan, ağırlıklı olarak tarihi belgelerin sorumluluğunu üstlerine almışlardır (Bradsher 1994:27). Bu derneklerin çalışmaları iki temel alanda gerçekleşmiştir. Birincisi var olan materyallerin korunmasıdır. Örneğin 1812'de kurulan Amerikan Antikacılar Derneği (American Antiquarian Society) tarihi belgeler için kalıcı depolar oluşturmuştur. Birkaç yıl sonra Ohio'da yerel olarak bölgeye ait tarihi belgelerin saklandığı çelik çekmeceler içerisinde bulunduğu bir arşiv deposu oluşturulmuştur. 1822 yılında Avrupa'da aldığı arşivcilik eğitimiyle ABD'ye dönen George Brancroff, özellikle elyazmalarına yönelik eğitim çalışmalarını, tarih bölümlerinde gerçekleştirmiştir. 1880'den itibaren Herbert Baxter, Adams of John Hopkins Üniversitesi'nde bilimsel tarihçinin yeni yüzü olarak belgesel kaynakların düzenlenmesine yönelik derslerine başlamıştır.

Diğer yandan tarihi değere sahip belgelerin çeşitli nedenlerden ötürü kaybolması ya da zarar görmesine karşın etkin çalışmaların yapılmasına duyulan gereksinimin sonucu, özgün belgelerin kitaplaştırılarak yeniden basılmasına dönük çalışmalar başlatmıştır. Bu çalışmaların ABD arşivciliğinin dönemsel karakteristiğini yansıttığı dile getirilmektedir. Massachusetts Tarih Derneği 1806 tarihinde kendi koleksiyonunu yayın haline dönüştürmüştür. Harvard Koleji 1830'da Benjamin Franklin, George Washington dönemleri ve Birleşik Devletler'in kurulma aşamasında yaşanan savaşlardaki diplomatik yazışmaları içeren bir kitap hazırlamıştır. Ancak ABD'de, arşivcilik çalışmaları; arşivciliğin tarih alt alanından kurtulamaması, arşivist kimliğiyle çalışan uzman personellerin eksikliği, arşiv alanında çalışmaları örgütleyecek merkezi bir teşkilatlanmanın Avrupa geleneğinden çok sonralarında gerçekleşmesi ve Avrupa ülkeleri kadar zengin bir tarihe sahip olunmaması sonucu, pek çok batı ülkesine göre oldukça geri kalmıştır. ABD'de ulusal arşivin kurulmasına dönük girişimlerin uzun süre başarısız olmasının altında yatan bir başka etkenin, tarih alanı altında faaliyet gösteren arşiv derneklerinin, arşivcilik alanında bağımsız gelişmeler sonucu güçlerini kaybedecekleri endişesiyle yaptıkları yoğun lobi faaliyetleri gösterilmektedir. Ancak yürütülen çalışmalarda, Amerikan Tarih Derneği (American Historical Association)'nin kurulmasının büyük rolünün olduğu dile getirilmektedir. Dernek çalışmalarında bir alt komisyon olarak arşiv ve belge problemlerine yönelik bir birim oluşturulmuş ve ilerleyen yıllarda ABD arşivciliğini bu birimden kopan Amerikan Arşivciler Derneği (Society of American Archives) yönlendirmiştir. Ulusal arşiv ise ancak 1934 yılında kurulabilmiştir (O'toole 1990:30-35).

Dönemin önemli güçlerinden birini oluşturan Osmanlı İmparatorluğu içerisinde belgeler ve arşivler ayrı bir önemle ele alınmışlardır. 3 kıtada egemenlik kuran ve 600 yıl saltanatını sürdüren Osmanlı İmparatorluğu'nun bu denli güçlü ve uzun dönemli başarısının altında yatan temel etkenlerden birinin, güçlü bir denetim ve idari teşkilatlanma ve buna bağlı olarak etkili bir arşiv ve belge tutma geleneği gösterilmektedir (Binark 1994:3). Ancak diğer yandan toplumsal, idari, ekonomik ve örgütlenme biçimi bakımından feodal ilişkilerin geçerli olduğu imparatorluk içerisinde bu ilişkilerin sonucu oluşan belgeler ve belgelere yönelik işlemler de aynı karakteristiği yansıtmış ve çağına uygun gelişim trendini yakalayamamıştır. Modern anlamda ilk arşiv kurma teşebbüsü Sadrazam Mustafa Reşit Paşa tarafından başlatılmıştır. 1845 tarihinde, Osmanlı Devleti'nin merkez teşkilatına ait Divan-ı Hümayun, Bab-ı Asaî ve Bab-ı Defter kayıtları bir araya toplanarak Hazine-i Evrak kurulmuştur (Binark 1994:5-6). Ancak, ulusal arşivin çekirdeğini oluşturabilecek kurum, kuruluş amacı olan tüm belgeleri bir araya toplama hedefini hiçbir zaman gerçekleştirememiştir. Aynı dönemlerde kurulan İngiliz Ulusal Arşivi'nin ise kuruluşundan 21 yıl gibi kısa bir süre sonrasında, devlete ait tüm kurumlarda ve amaçlarında belirlenmiş ilgili diğer kurumlarda yer alan belgeler ve arşivler üzerinde tam bir denetim kurmayı başardığından söz edilmektedir.

Fransız Devrimiyle gündeme gelen tüm belgelerin merkezi bir arşivde tutulması düşüncesi zamanla eski popülerliğini kaybetmiştir. Özellikle güncelliklerini uzun süre devam ettiren belgelerin hem yerel arşivlerde, hem de ulusal arşivlerde saklanması ve hizmete sunulması, pratik olmadığı gibi kullanışlı da bulunmamıştır. Rusya da benzer şekilde özellikle ihtilalden sonra, merkezi otoriteyi sağlamak için merkezi arşiv sistemlerini geliştirmiş ve ülke çapında da 400.000'in üzerinde yerel arşiv deposu oluşturmuştur. Ancak bu çalışmaların özellikle ulusal arşiv boyutu, sonuç olarak içinden çıkılması oldukça güç sorunlara yol açmıştır. Arşivler devlet teşkilatı içerisinde genellikle eğitim bakanlıkları ya da dışişleri bakanlıkları içerisinde yer almışlardır. Bu örneklerin dışında bir yaklaşım, Prusya'nın bütünüyle bağımsız teşkilat olarak arşiv örgütlenmesini ele alışıdır. Yine oldukça geç bir tarihte ulusal arşivini oluşturan (1934) ABD'de arşiv idaresi doğrudan bir bakanlığa bağlı olarak tanımlanmıştır (Posner 1994:7-8). Ülkede üretilen tüm belgeleri bir merkezde toplama düşüncesinin giderek terk edilmesi bölgesel ve yerel arşivlerin tekrar desteklenmesi sonucunu doğurmuştur. 1851'de Norveç, ülkenin kuzey kesiminde yerel arşivler oluşturmuştur. 1890'dan itibaren İsveç ve Danimarka da, kendi resmi belgeleri için dağınık arşivler oluşturmuşlardır (Bradsher 1994:26).

Arşiv yönetiminin kamu idaresi içerisinde tanımlanması ile Fransız Devrimi sonucunda arşivlerin halka açılması, arşivciliğin profesyonelleşmesinin iki yönünü oluşturmuştur. Dönemsel milliyetçiliğin etkisi sonucu geçmişe dönük araştırmaların artışı, tarih alanında olduğu kadar arşivcilik alanında da profesyonelleşmiş çalışmaların gerçekleştirilmesine zemin hazırlamıştır. Yine bu alanda yayıncılığın da desteklenmesi söz konusudur. İngiltere'de "Roll Serileri" ve "Kamu Evraklarının Takvimi", aynı dönemde ABD'de "Kamu Evrakları (American State Papers)" yayınlanmıştır (O'toole 1990:35). Bilimsel tarih alanında yükseköğretim düzeyinde okulların açılmasıyla arşivcilik eğitimi de bu kurumların bünyesinde ele alınmaya başlanmıştır. Arşivcilik alanındaki bu gelişmeler 1895 yılında İngiltere'de Tarihsel Elyazmaları Komisyonu ve 1899'da da Kamu Arşivleri Komisyonu'nun kurulmasına yol açmıştır. Arşiv materyallerinin giderek artan kullanımları ile arşiv yönetimi alanında da önemli gelişmeler olmuştur. 19. yüzyılın sonlarına kadar arşivciler, tarih ya da kütüphanecilik alanlarında eğitimlerini yürütmüşlerdir. Ancak bu gelişmeler güncel belgelere ilişkin çalışmaların bir kenara itilip tarihi belgelere yönelik çalışmaların yoğunlaşmasına neden olmuştur. Araştırmacıların gereksinim duyduğu belgeler genellikle konularına göre düzenlenmişler ve kütüphanelerdeki gibi kataloglanmışlardır. Belgeler genellikle bibliyografik, topografik, askeri unsurlar, yönetim anlayışı ya da kilisenin etkisinde, orijinal bağlantılarına bakılmaksızın düzenlenmişlerdir. 1840 yılında Fransızlar modern arşivciliğin gelişiminde önemli bir adım daha atmışlardır. "Respect des Fonds" olarak tanımlanan belgelerin oluşturuldukları fonların göz önüne alınması ilkesi, ilk olarak gündeme gelmiştir (History of Classic... 1999:2). Bu prensip

1890'a kadar yaygın bir kullanım alanı bulamamıştır. Bu tarihte Prusya'da prensip daha da geliştirilerek "provenans" ortaya çıkmıştır. Orijinali Hollanda dilinde olan ve Hollandalı arşivciler S. Muller, J.A. Feith, ve R. Fruin tarafından yazılan, "Arşivlerin Düzenlenmesi ve Tanımlanması İçin El Kitabı" (The Manuel for the Arrangement and Description of Archives) adlı eser, ilk olarak Almanca'ya sonra başka dillere çevrilerek, ilk modern arşiv el kitabını oluşturmuştur. Ulusal ve bölgesel olarak arşiv kurumlarının büyümesi ve arşivcilik alanında teorik yaklaşımların olgunlaşması, ilk organize arşiv okullarının da kurulmasına yol açmıştır. 1821 yılında Ecole des Chartes, Paris'te kurulmuştur. Açılan okul, aynı zamanda arşivcilik alanında bağımsız programlarla eğitim yürüten ilk arşivcilik okulu olarak tarihe geçmiştir. Bu modelden hareketle Viyana'da, Avusturya Tarih Araştırmaları Enstitüsü 1854 yılında kurulmuştur. 1877'de Rusya'da St Petersburg'da Arkeoloji Enstitüsü arşivcilik eğitimine başlamıştır (Bradsher 1994:26-28).

Fransız Devrimi'nin arşivlere ve arşivciliğe etkisi zaman içerisinde önemli değişimlere yol açmış, yeni bir çağın kapısını aralamıştır. İlk olarak Avrupa'da dağınık arşiv depoları merkezi arşivlere dönüşmüşlerdir. 19. yüzyıl devletleri dokümanlara dayalı tarihi miraslarını koruma sorumluluklarını ve bu dokümanları yurttaşlarına açma bilincini bu dönemde kazanmışlardır. 19. ve 20. yüzyıllardaki arşivcilik uygulamaları Fransızların etkisini taşımıştır (Bradsher 1994:28).

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Çalışmada, Aydınlanma hareketlerinin ilk kıvılcımlarının başladığı 10. yüzyıldan Fransız Devrimi ve etkilerinin gözlemlendiği dönemlere kadar, belge ve arşiv çalışmaları dönemin ekonomik ve toplumsal gelişmeleri ile birlikte ele alınmıştır. Çalışmada, tarihsel süreç içerisinde belge ve arşiv profesyonelliğinin gelişiminin bir bölümünü ele alınırken, ele aldığımız dönemin ekonomik yapısından, toplumsal ilişkilerine, idari örgütlenmesinden, ilgili dönemde gerçekleşen bilimsel çalışmalara kadar pek çok unsuru da inceleme çabası içinde olunmuştur. Bu yaklaşımın esin kaynağını da, hiçbir kurumsal yapının kendi kendine meydana gelemeyeceği gerçeği oluşturmaktadır.

Çalışmada, ilk arşivlerin oluşumundan modern arşivlere kadar tüm arşiv oluşumlarının temelinde, ortak noktaların olduğu ortaya çıkmaktadır. Arşivler her dönemde, belirli bir yönetim mekanizmasının hizmetlerini ve işlevlerini gerçekleştirmek için kullanılan bir iletişim aracı olmuşlardır. Ancak bu iletişim modern dünyanın ortaya çıkışıyla tek boyutluluktan çok boyutluluğa dönüşmüştür. Böylece hem yönetim hem de yönetimle ilişki halinde olan bireyler, karşılıklı ilişkilerini gerçekleştirmek, iletişim sağlamak ve doğrulamak amacıyla belgeleri üretmiş ve kullanmışlardır.

Arşivlerin idari yönetim birimleri içerisindeki rolü de dönemlere ve koşullara göre değişime uğramıştır. Başlangıçta, kişiler, ürünler ve toprak üzerinde denetim sağlamanın bir aracı olan belgeler ve bunların bulundurulduğu arşivler, zamanla; örgütlenme biçiminin değişimi ve karmaşılaşmasıyla, kurumsal iş ve işleyişin resmi kanaldan yürütülme biçimini ortaya koyan kurumlara dönüşmüşlerdir (bu süreç içerisinde belge yönetimi çalışmaları da yer almaktadır).

Arşivlerin zaman içerisinde idari yönetim içerisindeki teşkilat yapısı da değişikliklere uğramıştır. Geçmişte arşivler büyük oranda, gücü elinde bulunduranın denetimi ve otoriteyi sağlamak için kullandığı bir tür silah gibi algılanmıştır. İlk çağlarda hükümdarlar, ortaçağda kilise, yakınçağda monarşiler ve modern çağda devletler, arşivlerin kurucusu ve tek kullanıcısı durumundadırlar. Çalışma içerisinde değindiğimiz gibi Fransız Devrimiyle birlikte arşivler, kişisel ve tüzel bilgi edinme hakkının sağlandığı; demokrasinin vazgeçilmez bir kurumu haline dönüşmüşlerdir

Arşiv hizmetlerinden beklentiler yine koşullara göre değişime uğramıştır. Ortaçağda ve hatta yakınçağda güç ve ihtişamın simgesi olan arşivler, Rönesans ve Reform hareketlerinin de en önemli besin kaynaklarından birini oluşturmuşlardır. Geçmişe dönük her türlü çalışmanın yapıldığı, özgün, birinci el kaynakların bulunduğu arşivler, her dönemde araştırmacıların yoğun olarak kullandıkları yerlerden biri olmuşlardır.

Arşivlerde yürütülen çalışmalar ve arşivciliğin bir meslek haline dönüşümü tarih içerisinde farklı noktalarda gelişmiştir. Arşivciliğin hizmete dönük bir alan olmasının da etkisiyle, kendi içerisinde bağımsız profesyonel bir disiplin olarak gelişiminden uzun süre söz etmek mümkün değildir. Ancak arşivlerde düzenleme ve kullanıcı hizmetlerine dönük uygulamaları, ilk kuruluşlarıyla birlikte görmek mümkündür. Yine kullanımından beklentiler ve dönemin gereksinimlerine göre çeşitli düzenleme yöntemlerinin geliştirildiğine çalışmada yer verilmiştir. Arşivciliğin profesyonel bir meslek olarak kendi içerisinde bağımsız hizmetler geliştirmesi, standartlar oluşturması ve çeşitli düzeyde örgütlenmelere gitmesi; toplumsal hayatta çağdaş uygulamaların başlangıcıyla aynı dönemlere rastlamaktadır. Bu gelişim içerisinde arşivlerin merkezileşmesi, yürütülen hizmetlerin profesyonelleşmesinde oldukça etkili olmuştur. Hizmetlerin tek elden yürütülmesi ve koordinasyonu, beraberinde standartlaştırılmış, yapılandırılmış ve ilkeleri önceden belirlenmiş çalışmaların yapılmasına olanak sağlamıştır. Böylece arşivcilik, profesyonel bir meslek ve bilimsel araştırma alanına dönüşmeye başlamıştır

Diğer yandan arşiv alanında örgütlenmeler, önceleri tarih alt alanında gerçekleşmiştir. Bu örgütlenmelerin arşivciliğe katkılar büyük olmuştur. 18. yüzyılın ortalarından itibaren görülen arşiv alanında örgütlenmeler, 20. yüzyılın başlarından itibaren bağımsızlaşmaya başlamıştır. Arşivciliğin profesyonelleşmesinde eğitimin önemli bir rolü olmuştur. 18. yüzyılın ortalarında başlayan arşivcilik eğitimi 1821 yılında Fransa'da Ecole Des Chartes ile bağımsız eğitim programlarına ka-

vuşmuş ve ilerleyen yıllarda daha da gelişerek arşivciliğin alt alanlarında da ayrı eğitim programları geliştirilmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, çalışmanın başlangıcında dile getirilen arşiv ve toplum arasındaki ilişkinin, karşılıklı olduğu, birbirlerini etkileyen birbirlerinden etkilenen alt ve üst yapı unsurlarını meydana getirdiği ortaya çıkmaktadır. Arşivlerin toplumsal bir olgu oluşu, arşivi meydana getiren gereksinimlerin, toplumsal gereksinimlerin organik bir uzantısı olmasından kaynaklanmaktadır. Yine bir gereksinim olarak ortaya çıkan arşivler toplumsal olgularda gözlenen değişimlere de önemli katkılar da sağlamışlardır.

Kaynakça

- Altuntaş, Filiz. (1997). Feodal rejim ile çağdaş hukuk devleti arasında mutlakiyetin işlevi (yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı
- Bazin, Paulc Rene. "Fransız arşiv sistem". Çev.: Hamza Kandur. *Arşivcilik Konferansları I*. Yay.Haz.: Hamza Kandur. İstanbul: Librarie de Pera
- Bilici, Faruk. (1995). "Bilgi edinme hak ve hürriyeti." *Arşivcilik Konferansları I*. Yay.Haz.: Hamza Kandur. İstanbul: Librarie de Pera.....(1995). "Fransız ve Türk arşivlerinin karşılaştırılmalı denemesi": Tarih ve teşkilat" . *Arşivcilik Konferansları I*. Yay.Haz.:Hamza Kandur. İstanbul: Librairie de Péra.
- Binark, İsmet.(1994). *Türk arşivlerinin kısa tarihçesi ve Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün faaliyetleri*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivleri Daire Başkanlığı
- Bradsher, James and Michele F. Pasifico. (1989). "History of archives administration". *Managing Archives and Archival Institutions*. Ed.: James G. Bradsher. Chicago: University of Chicago
- History of the classic manuals and reference books of the development of archival theory and principles (1999). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: :<http://www.unesco.org/webv-word/ramp/html/r92//e07.html>
- Hobsbawn, Eric. (1998). *Devrim çağı: 1789-1848*.Çev.: Bahadır Sina Şener Ankara: Dost Kitabevi
- Lewis, Bernard. (1998). "The People and the French Revolution". [Çevrimiçi] Elektronik Adres: <http://www.firsmonday.dk/issies/issies3-12/thommas/index.html>
- O'toole, James M. (1990). *Understanding archives and manuscripts*. Chicago: Society of American Archivists
- Posner, Ernst. (1984). "Some aspect of archival development Since the French Revolution". *A Modern Archives Reader: Basic Reading on Archival Theory and Practice*. Ed.:Maygene F. Daniels and Timothy Walch. Washington: National Archives and Records Services
- Sarıca, Murat. (1984). *Siyasal Tarih*. İstanbul: Ar Basımevi
- Soubol, Albert. (1969). *Fransız İnkılap Tarihi*. Çev.: Şerif Hulusi. İstanbul: Cem Yayınevi